

DE LA REVOLUCIÓ INDUSTRIAL AL TOT INCLÒS: QUATRE PINZELADES SOBRE EL TURISME A LES ILLES BALEARS

Tomeu Estelrich Rigo

... el dogma que afirma que l'enriquiment dels rics acaba revertint a la societat no és més que una mescla de mentida intencionada i de forçada ceguesa moral
Zygmunt Bauman

La Revolució Industrial va generar canvis profunds en els factors de producció i en les condicions de vida dels treballadors. El primer sindicat de treballadors va sorgir a Londres el 1720. S'aconseguí la primera llei laboral que va reduir la jornada de treball infantil en 12 hores. La jornada habitual era com a mínim de 14 amb una disciplina que s'aplicava a dones, homes i infants que treballaven en unes condicions precàries de lluita per la supervivència.

Fotograma del documental *Overbooking*

El turisme va començar essent un privilegi reservat només per persones riques i ocioses. Durant el segle XIX hi

ha una sèrie d'avanços tecnològics que permeten millorar les comunicacions, però no serà fins a mitjan segle XX quan el turisme comença a democratitzar-se.

Chopin i George Sand

El primer servei regular de comunicacions marítimes entre Palma i Barcelona va ser el 1837. Va facilitar l'arribada a Mallorca d'un conjunt de personatges il·lustres que per raons polítiques, científiques o empesos per la curiositat, van visitar l'illa. Tenien interès en conèixer paratges idíl·lics per fugir del renou i el fum de les grans ciutats. Van escriure articles i llibres de viatge: Dembowski, Jean J. Laurens, però sense cap dubte, el llibre que més va divulgar el coneixement de Mallorca dins l'Europa romàntica va ser *Un hivern a Mallor-*

Lluís Salvador d'Àustria-Toscana, arxiduc d'Àustria

ca de George Sand, que el 1838 arribà a Valldemossa acompanyada del músic Frederic Chopin. Havien vingut a Valldemossa per canviar d'aires i per millorar la salut del compositor.

Un altre visitant il·lustre va ser l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria. Era un intel·lectual, políglota i gran viatger. Va visitar Eivissa i Formentera per primera vegada l'estiu de 1867. La seva obra monumental *Die Balearen* -Les Balears descrites amb paraules i imatges- va atreure nombroses persones que en difongueren la imatge per tota Europa.

El 1914 esclata la I Guerra Mundial, que aturà en sec l'arribada de turistes.

A França, en la dècada dels anys 30, les mobilitzacions de treballadors reclamaven la implantació de la setmana laboral de 40 hores, el dret a la representació sindical i el dret a les vacances pagades. Més de tres milions de francesos van fer vaga i el país va quedar completament paralytitzat. El Govern va convocar la patronal i als sindicats. Els acords de Matignon són un dels punts de partida de la universalització dels drets laborals i també del que avui coneixem com *l'Estat del benestar*. Aquest pacte va entrar en vigor el 1936. Desenes de milers de treballadors francesos van gaudir aquest mateix estiu de les primeres vacances pagades de la seva vida, dues setmanes de vacances pagades que van passar a ser quatre el 1968, enmig d'una gran eufòria, ja que el que s'havia aconseguit era impensable.

L'any 1921, la Compañía Aeromarítima Mallorquina s'adjudicà la línia postal Barcelona-Palma, per al servei de la qual utilitzava hidroavions que aterraven al port de Palma.

El 1936 esclata la Guerra Civil espanyola i el 1939 la II Guerra Mundial que estronca l'arribada de turistes. Acabades les guerres, es promociona la campanya *Luna de miel en Mallorca*.

Gràcies a la lluita sindical països com Àustria, Finlàndia, Suècia o Itàlia varen introduir el dret a les vacances retribuïdes. A l'Estat Espanyol, durant la Segona República, es va aprovar la Llei del Contracte del Treball - que contemplava un permís anual retribuït de set dies per a tots els assalariats.

El boom turístic a les Illes Balears es va produir els anys seixanta amb els *Planes de Desarrollo* durant la dictadura franquista. El turisme va servir perquè el règim sortís del seu aïllament internacional i abandonés l'economia autàrquica. La pesseta estava devaluada i cada vegada eren més els treballadors de classes mitges britàniques o alemanyes que es podien permetre el viatge a les Illes Balears.

Una vegada feta la transició a la democràcia, s'anava consolidant la intensificació de l'explotació turística. Aquest desgavell es coneix com la "balearització", perquè sense cap planificació ni gens de consciència mediambiental es construïren vivendes i hotels de forma anàrquica a vorera de mar. Durant aquests anys la construcció i el turisme

atreïen un gran nombre de treballadors que venien d'altres indrets de l'Estat. Progressivament hi ha un transvassament de treballadors del món agrari al sector terciari. Passam del monocultiu de l'agricultura al monocultiu del turisme i la construcció. El 1960 arribaren 400.000 turistes i el 1970 n'arribaren 2.000.000. D'aquí ve el nom de boom turístic.

A Menorca, el sector industrial té un gran pes. L'any 1960, el 53,2% dels ocupats treballava en el sector secundari. Després de l'accelerada terciarització experimentada per l'economia menorquina a partir del 1985, el percentatge d'ocupats en el sector industrial continua sent superior a Menorca en comparació a la resta de l'arxipèlag balear. El nou capital, majoritàriament de Catalunya, va entrar a Menorca quan altres zones turístiques ja estaven saturades. Així, la construcció hotelera a gran escala i la multiplicació d'urbanitzacions es va fer amb més seny perquè s'inicià quan altres zones turístiques ja començaven a degradar-se.

La crisi del petroli del 73 va ser de llarga durada a causa de l'alça sobtada dels preus internacionals del petroli. Va provocar la devaluació del dòlar, la baixada de la demanda i l'increment de l'atur.

El 1977 hi havia gairebé 3,5 milions de turistes i més de 200.000 places a Balears. El 1978 hi ha una recuperació de les economies europees que, ajudades per una segona devaluació de la pesseta, afavoreixen el **segon boom turístic**. Es produeix un gran augment de turisme britànic, i de nou, una forta immigració de temporada a causa de la manca de mà d'obra.

Entre el 89 i el 93 es produeix la **segona crisi perquè hi ha més oferta que demanda**. La disminució dels preus no pot evitar el tancament d'alguns establiments hotelers.

- La Guerra del Golf de 1990, provocada per la invasió iraquiana de Kuwait, va provocar la fallida de diversos TTOO britànics.

Entre el 94 i el 2001 es produeix el **tercer boom turístic**, entre altres causes, per la devaluació de la pesseta fins a un 27% entre 1992 i 1995. S'intentaren posar solucions a la massificació a les illes,

S'arenal, als anys 50. Última Hora

mitjançant el Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística (POOT), la Llei General Turística i la Llei d'Espais Naturals (LEN).

Durant aquests anys es dona la dualitat d'un turisme residencial, que aporta molts diners amb el turisme del "tot inclòs" que es caracteritza per tot el contrari.

Del 2002 al 2005 es produeix la **tercera crisi turística**, entre altres coses per l'**atac contra les Torres Bessones** de Nova York l'11 de setembre de 2001, que va crear pànic a volar i al terrorisme islàmic. Va marcar un punt d'inflexió en l'economia mundial i l'IBEX-35 perd un 60% del seu valor.

El gener del 2002, l'euro entra en circulació, la qual cosa provoca un increment dels preus. Es produeix la progressiva substitució del turisme britànic per l'alemany.

Els empresaris hotelers s'enfronten al Govern a causa de l'Ecotaxa.

Es percep un gran canvi en els hàbits dels turistes. Les Illes Balears es van convertint en una de les destinacions més importants del Mediterrani per fer vacances. El paisatge és la "matèria primera" del turisme. On no hi ha res a visitar, ningú no hi vol anar. La principal motivació dels turistes és el paisatge i el bon clima, el turisme de sol i platja. Les Illes són un lloc perfecte per descansar i divertir-se. Hi ha més de 1.000 quilòmetres de costa, al voltant de 400 platges, cinc parcs naturals i una illa declarada Reserva de la Biosfera per la UNESCO: Menorca.

A Eivissa les murades renaixentistes de Dalt Vila són declarades Patrimoni de la Humanitat per la Unesco el 1999. Les Pitiüses han tengut una evolució històrica diferent a altres regions del Mediterrani que van afavorir la creació d'una imatge de destinació de llibertat i vida alternativa. De la conservació d'aquest paisatge en som responsables tots.

"Fins aquí Hem Arribat", de l'eufòria del turisme a la turismofòbia

La saturació turística és el creixement excessiu de visitants que fa que un lloc es massifiqui i els residents pateixin les conseqüències en els seus estils de vida, el seu benestar social i el seu accés als serveis i béns comuns. Aquestes mesures, així com les denominades 5D (Desestacionalització, Descongestió, Descentralització, Diversificació, Deluxe Tourism), sovint són promocionades com a solucions paliatives. Avui dia, el turisme constitueix un dels fenòmens socioeconòmics més importants en l'àmbit global. Barcelona, Berlín i Venècia, tres de les ciutats més visitades d'Europa, presenten característiques diferents però un escenari similar: la saturació turística i l'aparició d'un malestar que va en augment per part dels residents.

A Mallorca el vint-i-de setembre de 2017 hi va haver una manifestació organitzada per diversos grups activistes sota el lema "Fins aquí hem arribat! Aturem la massificació turística".

QUINS SÓN ELS REPTES ACTUALS?

- Els viatges de vacances són més curts, però més freqüents. Els turistes s'organitzen de forma independent i fan tres o quatre viatges anuals.

- Hi ha un nombre creixent de turistes molt preocupats per l'estat de conservació de l'entorn, que exigeixen un major control sobre la qualitat del medi ambient.
- Els turistes cada vegada són més exigents, també en la relació qualitat-preu exigint que les instal·lacions i els serveis siguin plenament satisfactoris.
- El major nombre de queixes dels turistes és sobre la falta de neteja a les platges i llocs públics, la contaminació acústica, la saturació de les carreteres, la mala qualitat de l'aigua, la pressió humana a les platges, i la saturació de l'aeroport.
- El major nombre de queixes dels residents és el preu del lloguer dels habitatges, la gentrificació de barris urbans, les condicions laborals precàries, els darrers anys les Kellys (les cambres de pisos) s'organitzen per defensar i millorar els seus drets. Amb el mantra que "el turisme genera treball i riquesa", la realitat és que els treballadors de temporada van de la feina a l'atur.
- Les Illes Balears tenen el 2018 una població de 1.176.627 persones amb una densitat de població mitjana de 236 habitants per Km2. Han arribat segons les dades de l'IBest, 3.512.360 turistes per via marítima i 13.943.770 de passatgers arribats per via aèria.
- On està el progrés, en les macro-autopistes a l'illa amb més cotxes per habitants d'Europa i un transport públic nefast?
- Té sentit ampliar ports mentre la posidònia mor?
- Quants de gasoductes, incineradores, depuradores, embassaments i dessaladores són necessaris si es continua creixent en aquest ritme?
- Més turistes són més beneficis? On van a parar aquests beneficis? Als paradisos fiscals?
- Els lobies d'hotelers, constructors i immobiliàries creuen en el turisme sostenible o en el col·lapse suïcida. ■